

Tieteen autonomia somen alttarilla

Juhana Venäläinen

Syyskuun 2021 alussa Twitterissä ilakoitiin #minätutkin-aihetunnisteella, jota käyttäen tuhannet suomalaiset tutkijat jakoivat 280 merkin kuvauksia tutkimusaiheistaan. Kampanjaa tulkittiin tutkimuskentän moninaisuuden juhlimiseksi ja tieteen vapauden puolustamiseksi vastareaktiona sitä edeltäneeseen, vähemmän kunniakkaaseen episodiin, jossa Suomen Akatemian rahoitusta saanut yksittäinen tutkija nostettiin ivallisesti tikunnokkaan ja maalituksen kohteeksi. Rahoituspäätösten läpikäyminen näyttää jo aiemmin vakiintuneen osaksi populistisen tiedevastaisuuden työkalupakkia. Kontekstistaan irrotettuna kummallisilta vaikuttavien – tai kummallisiksi keihästettyjen – tutkimushankkeiden julkista ihmettelyä käytetään tapana sanoa, että veronmaksajien rahoilla kustannetaan turhia tai ainakin sanojan mielestä vääränlaisia tutkimuksia.

Tiedeviestinnän kannalta #minätutkin oli poikkeuksellinen menestys. Myös moni tutkija vaikutti nauttineen siitä tieteenalarajat ylittävästä yhteisöllisestä voimannäytöstä, joka sosiaalisessa mediassa spontaanisti saatiin aikaiseksi. Haittaa ei ollut siitäkään, että kampanja osui sopivasti hallituksen budjettiriihen aikaan, jolloin sittemmin peruttujen mittavien tiedeleikkausten uhka oli akuutti. Samalla kampanja muistutti, että täsmällisyydessään erikoisilta vaikuttavat näkökulmat ovat osa laajempaa tiedontuotannon kokonaisuutta ja sosiaalista prosessia. Tämän prosessin ytimessä on tieteen autonomia sekä tutkijoiden oikeus valita tutkimuskohteensa ilman ulkoista painostusta tai vaatimusta ennalta osoitettavista vaikutuksista.

Suopeat, ”korjaavan” luennan ohella on silti vaikeaa olla tarttumatta kampanjan reaktiiviseen ja tunnustukselliseen muotoon. Virtuaalisen olalletaputtelun ohella toisiaan seuranneiden viserrysten muodostama päivitysten meri ikään kuin vahvisti mielikuvan siitä, että rahoituspäätösten uteliaat selailijat olivat oikealla asialla; siis, että norsunluutorneissaan viihtyneet tutkijat saatiin *juuri nyt* ja *vasta nyt* houkuteltua kertomaan kaikelle kansalle, mitä he tekevät ja miksi. Provokaatio onnistui?

Mielikuva tietojaan panttaavasta tutkijasta on akateemisen maailman sisältä katsoen erikoinen. Kätkeytymisen sijaan yliopistotyön muutosta on leimannut pikemminkin kiihtyvä ulospäinsuuntautuminen, viestinnällistyminen ja vaatimus tutkijan julkisesta tilivelvollisuudesta. Rahoitusta saadaksemme kuuntelemme herkällä, joskus yliherkälläkin korvalla tutkimusrahoittajia, jotka vaativat päivittämään aktiivisesti somessa, palkkaamaan vuorovaikutuskonsultteja, yksinkertaistamaan ja yleistajuistamaan tuloksia sekä viettämään aikaa sidosryhmien kanssa. Vastaavasti tilivelvollisuuden nimissä varaudumme rutiininomaisesti millä tahansa hetkellä perustelemaan, kuinka tutkimuksemme tukevat esimerkiksi tietopohjaista päätöksentekoa tai YK:n kestävä kehityksen tavoitteita.

Tutkimusaiheen esitleminen ja sen merkityksen perusteleminen ovat tutkijoille tuttua puuhaa ja yliopisto-opintojen ensimmäisistä seminaareista lähtien. Opiskelijat ja varhaisen uravaiheen tutkijat tottuvat vähitellen oikeuttamaan näkökulmiaan, käsitteitään ja menetelmiään osana tiettyä akateemista perintöä ja tieteenalakeskustelua. Sen sijaan seminaareissa harvemmin päädytään tilanteisiin, joissa koko tutkimustraditio heitettäisiin romukoppaan ja jäätäisiin sarkastisesti toistamaan kysymyksiä, joihin jokainen oppialan peruskurssit läpi sinnitellyt olisi saanut ainakin alustavasti tyydyttävät vastaukset. Usein toki tarvitaan myös ”tyhmien” kysymysten kysymistä uudelleen ja uudelleen, mutta pelkkä tyhmäksi heittäytyminen ei silti riitä kriittisyyden takeeksi.

Epäilykset tutkimusrahoituksen yhteiskunnallisesta hyväksyttävyydestä eivät hälvene sillä, että tutkijat vain perustelevat tekemisiään paremmin tai että journalistit päästetään nykyistä tarkemmin jälkiarvioimaan, onko esimerkiksi Suomen Akatemian rahoituspäätökset tehty oikein. Mielikuva norsunluutorniinsa käpertyneestä tutkijaeliitistä on akateemisen arjen kuvaamisen sijaan poliittisesti motivoitu myytti, jonka kautta kanavoidaan epäluuloa ja vihaa tiedettä ja tutkimusta kohtaan. Myytin seuraukset näkyvät jo yliopistoihin, tutkimuslaitoksiin ja kokonaisesti tieteenaloihin kohdistuvina hyökkäyksinä ympäri Eurooppaa. Ulkoisista vaikuttimista ja poliittisista suhdanteista riippumattoman tutkimuksen puolustaminen ja vahvistaminen onkin asia, johon olisi sosiaalisen median ohella herättävä myös poliittisessa ohjelmatyössä sekä ministeriöissä. Tieteen autonomiaa ei voi jättää yksittäisten tutkijoiden harteille.

#minätutkin-kampanjan taustoista ja vaiheista ks. Thornton, Jacqui (2021) When Finnish researchers took on the Twitter trolls. *Nature Career Q&A* 11.11.2021. <https://doi.org/10.1038/d41586-021-03407-4>